

УДК 37.014.6:005. 013

DOI: 10.31652/2412-1142-2023-69-164-171

Олійник Наталія Анатоліївна

кандидат педагогічних наук, доцент, в.о. завідувача кафедри початкової освіти,
Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського,
м. Вінниця, Україна

ORCID ID: 0000-0001-9340-4378

natalia.oliinuk0480@gmail.com

Хмельовська Марина Михайлівна

асистент кафедри початкової освіти,
Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського,
м. Вінниця, Україна

ORCID ID: 009-0008-4268-8006

marinapapaver@gmail.com

ЯКІСТЬ ОСВІТИ З ПОЗИЦІЙ ПРАКСЕОЛОГІЧНОГО ПІДХОДУ

Анотація. У статті висвітлено питання формування системи оцінки задоволеності якістю освіти з погляду основних споживачів освітніх послуг. Авторами сформульовані та виділені особливості щодо оцінки якості освіти з позиції держави, роботодавців та студентів. Метою статті визначено дослідження якості підготовки студентів закладів вищої освіти на засадах праксеології. Наводяться результати анкетування випускників Вінницького національного педагогічного університету у частині окремих аспектів оцінки якості здобутої освіти: виявлено сильні сторони діяльності закладу вищої освіти з позиції випускників, надано оцінку відповідності структури освітніх програм за напрямками підготовки очікуванням випускників та оцінки якості навчання респондентами профільних дисциплін. Авторами систематизовано пропозиції випускників з організації та коригування освітнього процесу в закладах вищої освіти. Визначено основні компоненти що визначають якість освіти у випускника та роботодавця. Роботодавці насамперед зацікавлені у прийнятті на роботу, молодих фахівців з високим рівнем професійних знань, здатних відповідати за результати своєї професійної діяльності, вирішувати нестандартні завдання та орієнтуватися у виробничих питаннях. В статті визначено узагальнені критерії оцінки якості освіти з погляду не лише випускників, а й викладачів та роботодавців. Перспективним напрямом у роботі закладів вищої освіти має стати розширення форм участі роботодавців у реалізації освітніх програм та діяльності закладів вищої освіти. Сформульовано рекомендації щодо розвитку системи оцінки якості освіти, та запропоновано перспективні напрями діяльності закладів вищої освіти у галузі підготовки конкурентоспроможних фахівців та взаємодії.

Ключові слова: якість освіти, конкурентоспроможність, споживачі освітніх послуг, студенти, випускники, роботодавці.

1. ВСТУП

У сучасних умовах конкурентоспроможність освітнього закладу на ринку освітніх послуг визначається якістю надання цих послуг. Підвищення якості освітніх послуг закладу вищої освіти є проблемою соціально та економічно значущою.

В останні роки у вищій освіті відбуваються значні зміни, зумовлені переходом до концепції безперервної освіти та пов'язаних з ним нових вимог до якості освіти. Необхідність підвищення якості освітніх послуг зумовлює пошук таких підходів до управління закладами вищої освіти, які дозволять підвищити ефективність, корисність, результативність насамперед професійної підготовки студентської молоді. Значна частина науковців, у якості покращення професійної підготовки студентів пропонує праксеологічний підхід. Практиологічний підхід пов'язаний з удосконаленням діяльності, орієнтований на максимальну доцільність. Його основними категоріями є: цінність, зміст, якість, норма, мета, дія, результати, продуктивність, корекція діяльності. Можливості цього підходу дозволяють визначити раціональні норми діяльності та запропонувати рекомендації щодо його оптимізації [4, с. 177]

Постановка проблеми. Слід відзначити, що незважаючи на зміни в економіці та суспільстві, при визначенні результатів навчання як і раніше більша частина освітніх закладів, орієнтуються на попит населення. Однак, освітня діяльність закладів вищої освіти буде успішною за умови реалізації програм навчання, що будуть враховувати тенденції розвитку ринку праці та вимоги основних споживачів освітніх послуг та роботодавців. Якість освіти визначається як ступінь відповідності та характеру, змісту, умов та результатів діяльності освітніх закладів потребам та очікуванням суспільства, різних соціальних груп [1].

Серед основних пріоритетів та сучасних завдань політики у сфері розвитку системи освіти виступає включення споживачів освітніх послуг до оцінки діяльності системи освіти та аналізу ступеня їх попиту. У процесі формування професійної готовності майбутнього фахівця має бути врахована інтегративна структура комплексу компетенцій, які діють незалежно один від одного. Компетенції характеризують результати підготовки випускника не з кожної дисципліни, а з циклу дисциплін загалом, що потребує посилення міждисциплінарних зв'язків та сприяє міждисциплінарному отриманні знань. Праксеологічні завдання у цьому сенсі дозволяють створити умови для використання отриманих знань з однієї дисципліни для опанування знань іншої дисципліни, тим самим розвиваючи вміння студента використовувати знання у майбутній професійній діяльності.

Під час підготовки фахівця необхідно дотримуватись певного співвідношення між загальною та професійною освітою. Дослідники все частіше говорять про кількість освітніх компонентів, які не можна віднести лише до загальної чи професійної освіти. Ці компоненти носять «надпрофесійний характер». Це такі якості особистості, як самостійність, творчий підхід до будь-якої справи, вміння вчитися та поповнювати свої знання, вміння працювати у колективі, розуміння закономірностей економіки та бізнесу, навички маркетингу та менеджменту, володіння комп'ютером. Таким чином, кордон між загальною та професійною освітою розмивається. Враховуючи вище названі тенденції розвитку освіти на будь-якому рівні (середньому спеціальному чи вищому), освітні програми підготовки фахівців потребують своєрідного інтегративного курсу, здатного підбити підсумок вивченню загальних та спеціальних дисциплін та закріпити практичні навички у майбутніх фахівців.

Аналіз останніх досліджень. У наш час активно розвивається діяльність із запровадження систем управління й забезпечення якості у сфері освіти. Основні положення теорії управління якістю освіти розробляли у 60-70 роки ХХ ст. Г. Азгальдов, О. Глічев, Л. Сігасва та ін. Управління якістю (або система якості згідно з термінологією міжнародних стандартів якості ISO 9000–9003) являє собою вплив на процеси становлення, забезпечення, підтримки розвитку (поліпшення) якості об'єктів (процесів) в їхньому життєвому циклі і в ланцюзі життєвих циклів з боку «суб'єкта управління» та організація їм зворотного зв'язку (контролю, оцінки, аналізу) відповідно до сформованих цілей, норм, доктрини (Л. Сігасва).

Проблемі підвищення якості освітнього процесу на державному, регіональному і освітньому рівнях присвячені дослідження таких учених як В. Андрущенко, В. Бондар, А. Василюк, С. Губіна, Р. Гуревич, Н. Лазаренко, Т. Лукіна, В. Кальней, В. Панасюк, Т. Шамовата, С. Шишова. Та на думку С. Шишова та В. Кальней якість освіти – це педагогічна категорія, що характеризує ступінь досягнення поставлених в освіті цілей та завдань, якість освіти визначається сукупністю показників, що характеризують різні аспекти навчальної діяльності освітнього закладу: зміст освіти, форми і методи навчання, матеріально-технічну базу, кадровий склад тощо, що забезпечують розвиток компетенцій молоді, що навчається [6, с. 213].

Значна частина науковців вважають проблему покращення якості освіти центральною для реформування вищої освіти. В сучасній педагогічній теорії і практиці все більше усвідомлюється, що ігнорування або приниження ролі у навчальних програмах, практиці освітнього процесу будь-якого елементу або виду змісту освіти завдає великої шкоди інтересам не лише окремої особистості, але і всього суспільства, прогрес якого прямо пов'язаний з якістю освіти [3; 4; 5; 6 та ін.].

На дослідження важливості праксеологічної основи у педагогічній діяльності спрямували свої наукові пошуки Т. Бодрова, А. Ліненко, Т. Садова, О. Титова; на використанні потенціалу праксеології в процесі дослідницької діяльності студентів наголошувала дослідниця В. Федотова. Польські дослідники в галузі освіти (Cz. Banach, K. Denek, J. Pielachowski, J. Strykowska) наголошують на важливості формування праксеологічних компетенцій у процесі фахової підготовки студентів. Водночас, незважаючи на широке коло досліджень, невирішеним залишається питання реалізації праксеологічного підходу у забезпеченні якості професійної підготовки майбутніх студентів аграрних закладів освіти.

Мета статті – дослідити та порівняти якість підготовки студентів закладів вищої освіти на засадах праксеології.

2. РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Основними внутрішніми споживачами освітніх послуг та суб'єктами їх здобуття виступають студенти, випускники ЗВО, молоді фахівці, від яких залежить, у тому числі, сукупна величина в оцінці якості освітніх послуг [1]. У частині оцінки якості освіти у динаміці (по роках) оцінюється ступінь задоволеності: освітніми програмами ЗВО та навчальними дисциплінами, методиками та технологіями навчання, організацією освітнього процесу, рівнем кваліфікації професорсько-викладацького складу, матеріально-технічною базою організацією освітнього процесу, обслуговуванням (бібліотечним, соціальним, організаційним та ін.).

З погляду держави та освітніх закладів якість освіти є цілком прийнятною, якщо зміст та підготовка випускників відповідає вимогам стандартів вищої освіти [5, с. 31]. Роботодавці та студенти, виступаючи як споживачі освітніх послуг, оцінюють якість освіти за іншими показниками та критеріями. Випускник вважає якісною освіту, освіту яка дозволяє йому бути конкурентоспроможним фахівцем, отримати високооплачувану роботу з профілю підготовки та успішно будувати свою кар'єру в майбутньому.

Роботодавці, насамперед, зацікавлені у прийнятті на роботу молодих фахівців з високим рівнем професійних знань, здатних відповідати за результати своєї професійної діяльності, вирішувати нестандартні завдання та орієнтуватися у виробничих питаннях. Отже, роботодавці та студенти єдині у тому, що якість освіти визначається рівнем підготовки випускників, що відповідає вимогам сучасного ринку праці.

Критерії оцінки задоволеності якістю освітніх послуг заклади вищої освіти визначають самостійно використовуючи при цьому такі форми, засоби та методи роботи: вивчення внутрішніх та зовнішніх документів та записів, опитування, інтерв'ю, дискусія, анкетування, моніторинг, Бенчмаркінг, тестування, розрахунок рейтинговий показник закладу вищої освіти [7]. У зв'язку з вищевикладеним є доцільним проаналізувати систему оцінки якості освіти на прикладі Вінницького державного педагогічного університету та сформулювати пропозиції щодо підвищення її ефективності з урахуванням сучасних тенденцій розвитку системи освіти [4; 5].

У Вінницькому державному педагогічному університеті прийнято таку політику в галузі якості, для досягнення цілей і завдань якої, університет зобов'язується дотримуватись акредитаційних вимог, підвищувати рівень показників моніторингу ефективності діяльності, задовольняти потреби зацікавлених сторін процесу надання освітніх та пов'язаних з ними послуг коштом:

- по-перше, удосконалення системи управління університетом, заснованої на критеріях якості та особистої відповідальності за якість керівництва університету та підрозділів;
- по-друге, безперервного моніторингу результативності та ефективності процесів внутрішньо університетської системи якості освіти з метою постійного покращення системи менеджменту якості [5, с.32].

Вінницький національний аграрний університет приділяє особливу увагу проблемам якості освіти загалом та проводить оцінку ступеня задоволеності якістю освітніх послуг на підставі: «Наказу про проведення внутрішнього ректорського контролю якості знань студентів університету», «Розпорядження про онлайн опитування здобувачів вищої освіти щодо оцінки якості освіти» [2].

У результаті експериментального дослідження, а саме перевірки ефективності підготовки студентів в умовах дистанційного навчання, було з'ясовано, що щорічно в університеті проводиться такі дослідження як: «Зріз знань студентів» та «Опитування випускників ВДПУ». В анкетуванні за 2022 рік взяло участь понад 150 випускників. На основі результатів дослідження розроблено методичні рекомендації для покращення організації освітнього процесу відповідно до вимог підвищення якості підготовки фахівців.

Одним з центральних питань щодо оцінки діяльності закладів вищої освіти є співвідношення результатів діяльності та результативності педагогічної діяльності. Підсумок діяльності педагога може бути визначений через результати, продукти, ефекти, досягнення. Щодо результату педагогічної діяльності необхідно вирішити низку проблем, що мають праксеологічне значення, а саме: проблему сутності педагогічної діяльності, проблему досяжності, проблему оцінювання.

Під час оцінювання сильних сторін діяльності університету загалом більшість випускників відзначили високий рівень професіоналізму викладачів (67,5%), інформаційне забезпечення (52,5%), матеріально-технічну оснащеність освітнього процесу (32,8%), третина випускників (31,5%) виділила зміст навчальних дисциплін. Як власні варіанти відповідей випускників – підвищена стипендія як ефективний спосіб мотивації для науково-дослідної діяльності; співробітництво із закордонними закладами вищої освіти; надання допомоги у пошуку майбутньої роботи.

Проведене дослідження показує, що система праксеологічних завдань, спроектована на основі інтеграції в освітньому просторі змісту професійно-спрямованих дисциплін, дозволить формувати цілу низку загальнонаукових, фахових та предметно-спеціалізованих (дисциплінарних) компетенцій. Основні труднощі виникають у процесі проектування завдань зумовлено тим, що зміст кожної навчальної дисципліни має особливості, що залежать від багатьох чинників: специфіки тем робочої програми, рівня підготовки студентів, професійної компетентності викладача.

На запитання «Чи відповідала структура освітньої програми за отриманим напрямом підготовки Вашим очікуванням?» випускники відповіли так: основна частина, а саме 91% респондентів, відповіла позитивно, 6,6% випускників вважають, що освітня програма не повністю відповідає їхнім очікуванням, 1,1% опитаних вважають, що структура освітньої програми не відповідає їхнім вимогам.

Далі випускникам було поставлено питання про оцінку якості навчання дисциплін професійного спрямування (рис.1). Майже половина випускників (47,7%) оцінили якість навчання дисциплін професійного спрямування на «добре», 44,1% респондентів – на «відмінно», на «задовільно» – 5,1% випускників, та незадовільно – 0,4%. В цілому якість навчання дисциплін професійного спрямування випускники оцінили позитивно (91,8%).

Як показує практика, сучасні роботодавці віддають перевагу у додатковій кваліфікації молодих фахівців під час прийому на роботу. Результати дослідження показали, що 47,5% випускників не мали змоги під час навчання здобути додаткову кваліфікацію, третина респондентів – 33,7% – не знали про таку можливість. Тільки незначна частина 17,5% випускників мали змогу під час навчання здобути додаткову професійну кваліфікацію.

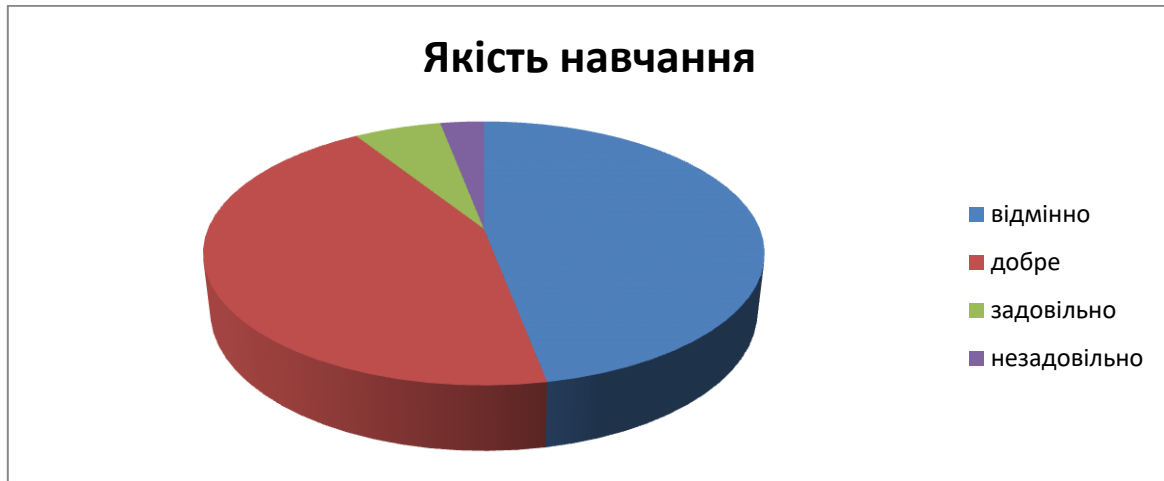

Рис. 1. Оцінка якості навчання дисциплін професійного спрямування

З метою підвищення якості освіти випускникам було поставлено питання щодо їх пропозицій щодо організації та коригування освітнього процесу в ВДПУ. Перша група пропозицій пов'язана з практикоорієнтованим підходом до навчання. Побажання випускників більшою мірою пов'язані зі збільшенням годин практичних занять та практичною підготовкою у господарствах та холдингах. Більша частина респондентів вважають, що потрібно покращити виробничу практику на профільних підприємствах, а також запрошувати представників бізнес структур для зустрічей та проведення спільних заходів зі співробітниками підприємств та організацій, та збільшення кількості екскурсій на підприємства, які відповідають спеціальності.

Друга група включає пропозиції, пов'язані із впровадженням нових технологій у процес навчання: приділити більше часу роботі з професійним програмним забезпеченням, включити до навчальної програми більше інтерактивних лекцій, web-графіки; збільшити кількість семінарських занять у формі мультимедійних презентацій; збільшити кількість практичних занять із застосуванням сучасного обладнання, що використовується в промисловості.

Третя група побажань пов'язана з організацією освітнього процесу в університеті: обмін досвідом з провідними університетами України та зарубіжних країн; проведення навчальних дисциплін відповідно до сучасних запитів аграрних галузей; більшого залучення студентів до науково-дослідної діяльності; збільшення кількості міжнародних науково-практичних конференцій з урахуванням специфіки університету.

Четверта група пропозицій має на меті оновлення матеріально-технічного оснащення: розширення матеріально-технічної бази для ведення науково-дослідницької роботи; збільшення кількості виробничого обладнання в аудиторіях для практичних занять; збільшення кількості мультимедійних класів; обладнання хімічних лабораторій необхідним реагентами; модернізація стадіону спортивного комплексу.

Серед інших побажань – більше викладачів-практиків із господарств та підприємств, покращення роботи студентського самоврядування; проведення ярмарку-вакансій для студентів випускних курсів, з метою працевлаштування випускників, можливість отримання додаткової кваліфікації з отриманням свідоцтва, диплома тощо).

Як результат оцінки якості освіти, випускникам було поставлено питання «Чи збираються випускники працювати за фахом?» (рис. 2).

Більшість випускників (88,1%) збираються працювати за отриманим напрямом підготовки. Усього 10,6% респондентів дали негативну відповідь на поставлене запитання.

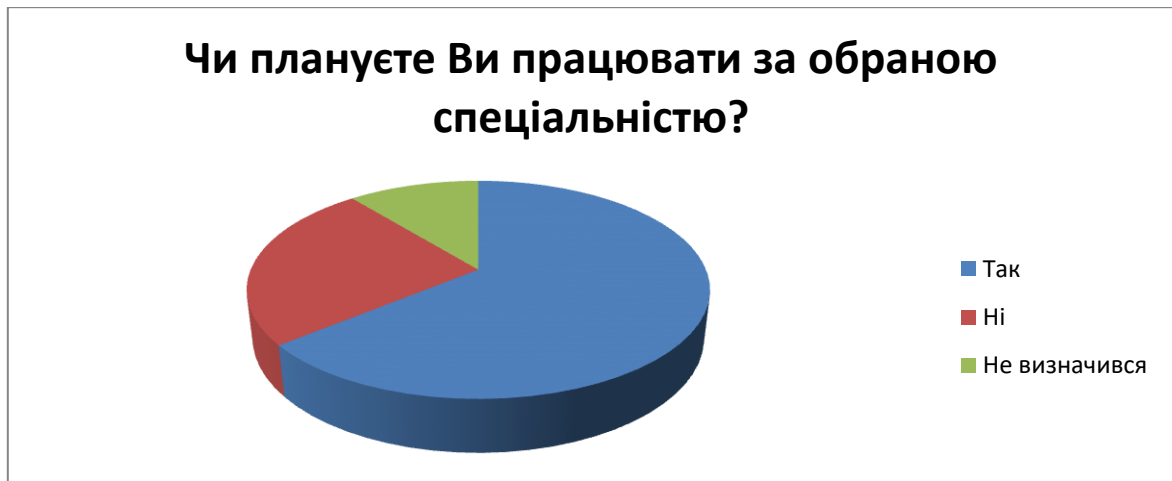

Рис. 2. Узагальнення результатів питання: «Чи плануєте Ви працювати за обраною спеціальністю?»

Таким чином, можна відзначити, що дослідження, орієнтоване, зокрема, на оцінку якості освітнього процесу в університеті очима випускників дозволило створити об'єктивну інформацію для пропозицій з метою покращення якості надання освітніх послуг. Необхідність у проведенні подібних досліджень визначається тим, що на підставі отриманих результатів:

- по-перше, встановлені певні вимоги та очікування випускників університету, як споживачів освітніх послуг;
- по-друге, доцільно враховувати і дотримуватися сформульованих пропозицій і рекомендацій, які, у свою чергу, повинні стати основою для розробки та реалізації дорожньої карти закладу вищої освіти, спрямованої на підвищення якості наданих університетом освітніх послуг.

3. ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Підбиваючи підсумки дослідження питань оцінки якості освіти з позиції випускників, можна зробити висновок, що необхідність розробки системи оцінки якості освіти включає аналіз ступеня задоволеності не тільки випускників, а також студентів, викладачів та роботодавців. Серед основних критеріїв оцінки якості освіти за результатами опитування мають бути такі:

- 1) впровадження в освітній процес інноваційних технологій та методів навчання;
- 2) готовність випускників розпочати роботу на підприємстві без попереднього перенавчання та/або підвищення кваліфікації;
- 3) рівень конкурентоспроможності закладу вищої освіти у регіоні, у області, в Україні;
- 4) імідж закладу освіти з погляду підприємства-роботодавця; рівень затребуваності та кар'єрного зростання випускників закладу вищої освіти на ринку праці в Україні.

Впровадження системного підходу до вирішення питань оцінки якості освіти дозволить отримувати об'єктивну інформацію про ступінь задоволеності студентів, випускників, викладачів та роботодавців та повною мірою реалізувати стратегію закладу з метою забезпечення якісної підготовки фахівців. Підводячи підсумки слід зауважити, що необхідність вирішення комплексу проблем, пов'язаних із модернізацією системи підготовки кадрів у вищій освіті стоїть досить гостро. На наш погляд, слід звернути увагу на:

- розробку форм та методів отримання додаткової кваліфікації студентів у процесі навчання в університеті;
- розвиток потенціалу випускних кафедр щодо проведення занять на території бізнес-структур, господарств та підприємств;
- орієнтацію та активізацію науково-дослідної роботи студентів з урахуванням потреб та запитів конкретних профільних організацій, залучення до активної грантової діяльності.

Застосування прaxeологічного підходу в управлінні закладами вищої освіти дозволить більш результативно і ефективно організувати професійну підготовку майбутніх фахівців, при цьому виявляти конкретні причини ефективності та неефективності, здійснювати своєчасну корекцію та визначати реальні шляхи подальшого вдосконалення, що дозволить покращити та підвищити якість освітніх послуг у закладах вищої освіти.

Перспективним напрямом у роботі освітніх організацій має стати, на наш погляд, розширення форм участі роботодавців у реалізації освітніх програм та діяльності закладів вищої освіти. Розвиваючи взаємодію з роботодавцями, основну увагу слід приділяти регулярності участі фахівців-практиків в експертизі та розробці навчальних курсів, що сприятиме відповідності результатів навчання вимогам виробництва та ринку праці, що призведе до конкурентоспроможності випускників.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- [1] Гриневич Лілія. (2017). У нас відсутній рівний доступ до якісної освіти: інтерв'ю провів Євген Кузьменко, «Цензор.НЕТ» URL: <https://osvita.ua/school/reform/55798/>
- [2] Офіційна сторінка ВНАУ URL: <https://vsau.org/>
- [3] Лукіна Т. О. (2019). Загрози реалізації державної політики протидії обмеженню рівного доступу до освіти в Україні. Вісник післядипломної освіти: зб. наук. Праць. К. Вип. 3. С. 10-33.
- [4] Олійник Н. А., Швець О. І. (2017). Прaxeологічний підхід до професійної підготовки майбутніх фахівців аграрної галузі. Педагогічні науки. зб. наук. праць Херсонського державного університету. Вип. LXXIX Т. 3. С. 176-181.
- [5] Олійник, Н. А.; Шаргородська, В. М. (2021). Педагогічні умови прaxeологічної підготовки студентів аграрних закладів вищої освіти як суб'єктів інноваційної діяльності. Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія 05. Педагогічні науки: реалії та перспективи. Випуск 84.(Т. 2). С. 31-35.
- [6] Сігаєва Л. (2016). Сучасні підходи до якості освіти: теоретичний аспект. Професійна освіта: методологія, теорія та технології. №4. 213-220.
- [7] Banach, Cz. (2001). Edukacja nauczycielska dla reformy i rozwoju edukacji w Polsce, [w:] Sałata E., (red.), Kompetencje zawodowe nauczycieli a problemy edukacji, Radom: Wyd. ITE-PIB.
- [8] McArthur J. (2011). Reconsidering the social and economic purposes of higher education. Higher Education Research and Development, 30(6), 737-749.
- [9] Ziolkowski, P. (2016). Pedagogia. Zarys problematyki. Bydgoszcz: Wyd. Uczelniane Wyższej Szkoły Gospodarki w Bydgoszczy. 214 s.

THE QUALITY OF EDUCATION FROM THE VIEWPOINT OF THE PRAXEOLOGICAL APPROACH

Oliinyk NataliiaAnatoliyivna

Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University,
Vinnytsia, Ukraine
ORCID ID: 0000-0001-9340-4378
natalia.oliinuk0480@gmail.com

Khmelovska Maryna Mykhaylivna

Assistant at the Department of Preschool education
Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University,
Vinnytsia, Ukraine
ORCID ID: 009-0008-4268-8006
marinapapaver@gmail.com

Abstract. The article highlights the issue of forming a system for assessing satisfaction with the quality of education from the point of view of the main consumers of educational services. The authors have formulated and highlighted specifics regarding the assessment of the quality of education from the standpoint of the state, employers, and students. The purpose of the article is to study the quality of training of students of higher education institutions on the basis of praxeology. The results of a questionnaire survey of graduates of the Vinnytsia State Pedagogical University are given in the part of certain aspects of the quality assessment of the education obtained: the strengths

of the higher education institution from the point of view of the graduates were identified, an assessment of the conformity of the structure of the educational programs in terms of training to the expectations of the graduates and an assessment of the quality of training by the respondents of specialized disciplines are given. The authors have systematized proposals of graduates on the organization and adjustment of the educational process in institutions of higher education. The main components that determine the quality of the graduate's and the employer's education have been determined. Employers are primarily interested in hiring young professionals with a high level of professional knowledge, capable of being responsible for the results of their professional activities, solving non-standard tasks and navigating production issues. The article defines generalized criteria for evaluating the quality of education from the point of view not only of graduates, but also of teachers and employers. A promising direction in the work of institutions of higher education should be the expansion of forms of participation of employers in the implementation of educational programs and activities of institutions of higher education. Recommendations for the development of the education quality assessment system were formulated, and promising areas of activity of higher education institutions in the field of training competitive specialists and cooperation were proposed.

Keywords: quality of education, competitiveness, consumers of educational services, students, graduates, employers.

References (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

- [1] Hrynevych Lillia. (2017). U nas vidсутnii rivnyi dostup do yakisnoi osvity: interv'iu proviv Yevhen Kuzmenko, «Tsenzor.NET» URL: <https://osvita.ua/school/reform/55798/>
- [2] Ofitsiina storinka VNAU URL: <https://vsau.org/>
- [3] Lukina T. O. (2019). Zahrozy realizatsii derzhavnoi polityky protydiv obmezhenniu rivnoho dostupu do osvity v Ukraini. Visnyk pislidyploimnoi osvity: zb. nauk. Prats. K. Vyp. 3. S. 10-33.
- [4] Oliinyk N. A., Shvets O. I. (2017). Prakseolohichni pidkhyd do profesiinoi pidhotovky maibutnikh fakhivtsiv ahrarnoi haluzi. Pedahohichni nauky. zb. nauk. prats Khersonskoho derzhavnoho universytetu. Vyp. LXXIKh T. 3. S. 176-181.
- [5] Oliinyk, N. A.; Sharhorodska, V. M. (2021). Pedahohichni umovy prakseolohichnoi pidhotovky studentiv ahrarnykh zakladiv vyshchoi osvity yak subiektiv innovatsiinoi diialnosti. Naukovyi chasopys Natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni M.P. Drahomanova. Seriiia 05. Pedahohichni nauky: realii ta perspektyvy. Vypusk 84.(T. 2). S. 31-35.
- [6] Sihaieva L. (2016). Cuchasni pidkhydy do yakosti osvity: teoretychnyi aspekt. Profesiina osvita: metodolohiia, teoriia ta tekhnolohii. №4. 213-220.
- [7] Banach, Cz. (2001). Edukacja nauczycielska dla reformy i rozwoju edukacji w Polsce, [w:] Sałata E., (red.), Kompetencje zawodowe nauczycieli a problemy edukacji, Radom: Wyd. ITE-PIB.
- [8] McArthur J. (2011). Reconsidering the social and economic purposes of higher education. Higher Education Research and Development, 30(6), 737-749.
- [9] Ziółkowski, P. (2016). Pedeutologia. Zarys problematyki. Bydgoszcz: Wyd. Uczelniane Wyższej Szkoły Gospodarki w Bydgoszczy. 214 s.